

zondag 26 januari 2020

Vorbereiding:
Joke Vermeulen
Einar Sies

Inleiding

*Je bent zo mooi
anders dan ik,*

schreef Hans Andreus,
*natuurlijk niet meer of minder,
maar zo mooi anders.
Ik zou je nooit
anders dan anders willen.*

Dat liedje is ons jaarthema voor 2020.
In de vorige viering zijn we er uitgebreid
op ingegaan. Het is een liefdesliedje,

concludeerden we toen, maar het kan ook model staan voor elke relatie. Je ontdekt in de ander nieuwe dingen en vindt die mooi. Het gaat niet om mooier of minder mooi dan wie dan ook, maar om het eigene van de ander, het verrassende, dat je verrijkt.

En natuurlijk wil je je de ander niet toe-eigenen, je zou hem of haar nooit anders dan anders willen.

Maar soms vind je de ander *niet* mooi. Dat kan er aan liggen dat die ander wel heel erg onaangename trekken heeft; het kan ook zijn dat je bang bent voor het andere in iemand. En angst weerhoudt je om het mooie in de ander te ontdekken. Zo ontstaan vreemdelingenhaat en homohaar. Zo kunnen mensen langs elkaar heen leven of uit elkaar groeien, omdat angst of jaloezie hen verhindert de goede eigenschappen van de ander te zien.

Kijk met onbevangen blik, laat je niet leiden door angst, waardeer het mooie in de ander, is de gedachte achter het jaarthema.

Na de inleidende viering van 12 januari komen in de loop van het jaar allerlei onderwerpen aan de orde die op een of andere manier - althans in de ogen van de makers van het jaarprogramma - te maken hebben met dat jaarthema.

Vandaag is dat onderwerp 'Vrouw bij de bron'. Joke en ik hebben niet het geijkte verhaal gekozen van de Samaritaanse vrouw bij de bron aan wie Jezus levend water belooft, maar het verhaal van Hagar, bij uitstek een verhaal over al of niet gezien worden. Het is beschreven in genesis 16 en 21, we zullen het straks lezen.

Tenslotte nog de afbeelding op de liturgie, een linoleumsnede van Pablo Picasso uit 1962 met als titel 'Vrouw bij de bron'. We hebben die afbeelding gekozen omdat hij zo anders is....

Wat vinden jullie ervan - is hij mooi anders? Wie wil wat over het kunstwerk zeggen? (...)

Voor we verder gaan met het verhaal van Hagar zingen we 'Je bent zo mooi anders dan ik'.

Lezing 1: [Genesis 16 :1-16](#)

Lezing 2: [Genesis 21: 1-21](#)

Overweging

Namen zijn belangrijk in de bijbel. Ze geven het wezen van iemand aan, of diens plaats in het verhaal.

Hagar betekent vluchteling, vreemdeling. Een vreemdeling is afhankelijk van de gunsten van anderen, een vreemdeling heeft te accepteren.

In de hoofdstukken Genesis 15 t/m 22 gaat het om het verbond dat God met Abram en Sarai sluit, om de belofte dat uit hen een groot volk zal voortkomen. Dat blijkt al uit de betekenis van hun namen:

Abram betekent (goddelijke) verheven vader. Later zal God zijn naam veranderen in *Abraham*, wat Vader van vele volkeren betekent. Maar zover is het nog niet, want als het verhaal begint is Abram nog kinderloos.

Sarai betekent vorstelijk. Later zal haar naam worden veranderd in *Sara*, vorstin, om aan te geven dat zij aan het begin staat van het geslacht van Koning David.

Abram en Sarai krijgen andere namen omdat hun perspectief verandert. Hagar krijgt geen andere naam. Haar perspectief blijft dat van een vreemdeling. Maar ook zij blijkt gezien.

Wij lopen het verhaal nog eens langs, bekeken vanuit het perspectief van Hagar.

Hagar is een Egyptische, slavin van Sarai. Waarom is ze weggegaan uit Egypte? Is ze gevlucht voor geweld? Of is ze in Egypte als slaaf verkocht en naar Kanaän gevoerd? We weten het niet. Waarom zou je het willen weten? Hagar is immers maar een slavin, iemand die niet gezien wordt, behalve dan voor zover ze economisch nut heeft: gemakkelijk om het huis schoon te houden; om de schapen te hoeden; of in haar geval ook om als draagmoeder te dienen.

Want als Sarai maar geen kinderen krijgt, ondanks Gods belofte, en ook niet meer menstrueert, stelt ze Abram voor dat hij maar gemeenschap moet hebben met die Hagar, om bij haar een zoon voor hen te verwekken. Hagar wordt niets gevraagd. Over een slavin mag je naar goeddunken beschikken.

Maar nu is Hagar zwanger, het is haar moment van triomf. Nu is ze niet meer alleen maar een slaaf, ze is ook bijvrouw van Abram; nu is *zij* zwanger en Sarai niet! En dat laat ze merken!

Dat moment van triomf is maar van korte duur, ze had het kunnen weten. Een slavin die zich gedraagt alsof zij de baas is, dat kan niet. Sarai neemt haar gedrag dan ook niet. Ze gaat op hoge poten naar Abram en stelt hem verantwoordelijk voor Hagar's gedrag. '*Jij* hebt gemeenschap met haar gehad.'

Abram wil zich er niet mee bemoeien: 'het is *jouw* slavin. Doe met haar wat je wilt.'

En dan maakt Sarai het leven van Hagar zó ondragelijk dat ze geen andere uitweg ziet dan te vluchten.

Hagar - vluchteling, door niemand gezien, door niemand gehoord, alléén in de woestijn. Bij een bron zakt ze in elkaar, ze kán niet meer. Dan komt daar een boodschapper van **GOD-IK-ZAL-ER-ZIJN**, die haar vraagt: Hagar, van waar kom je, en waar ga je heen? Dat is Hagar nooit gevraagd. In het gesprek dat volgt voelt Hagar zich gezien en gehoord; zozeer dat ze in staat is terug te gaan naar Sarai, zoals de boodschapper haar vroeg, De bron noemt ze *Lachai Roi*, de bron van het zien. Haar zoon zal ze *Ismaël* noemen - God hoort.

Dat is deel 1 van het verhaal.

Deel 2 is minstens even heftig. Want het onmogelijke gebeurt: Sarai - inmiddels Sara geheten - wordt zwanger en ze baart Abraham een zoon Isaak. Isaak, zijn naam betekent iets met lachen - God maakt dat ik lachen kan, zegt Sara.

De geboorte van Isaak maakt het voor Hagar nóg moeilijker. Want nu Abraham een zoon van Sara heeft, telt Ismaël, die al 14 jaar oud is, helemaal niet meer mee. Er is nu een echte zoon, geen bastaard.

En al spoedig loopt het uit de hand. De aanleiding is kinderachtig. Tijdens het feest aan het einde van de zoogperiode van Isaak ziet Sara Ismaël schamper lachen. Dat is voor haar de druppel die de emmer doet overlopen. 'Die Hagar en haar zoon moeten weg, ik wil niet dat *mijn* zoon straks de erfenis moet delen met de zoon van die slavin', zegt ze.

[Wiens idee was het, Sara, om een kind te verwekken bij Hagar?]

Abraham weigert. Hij wil zijn eigen zoon niet wegsturen.

Dan gebeurt er iets verrassends: God komt tussen beiden. Hij gebiedt Abraham om Hagar en Ismaël volgens Sara's wens weg te sturen. Alleen de nakomelingen van Isaak zullen gelden als je nageslacht. Maak je geen zorgen om die twee. Ook uit Ismaël zal een volk voortkomen.

De volgende morgen vroeg neemt Abraham een brood en een zak water, legt die op de schouder van Hagar, en stuurt haar met haar kind weg. Zo gaan Hagar en Ismaël op weg, de woestijn van Berseba in. Als na verloop van tijd het water op is, legt ze haar kind onder een struik en gaat zelf een eind verder zitten omdat ze het niet kan verdragen haar kind te zien sterven. Dan hoort ze, uit de hemel, de stem van een boodschapper van **GOD-IK-ZAL-ER-ZIJN**: Wees niet bezorgd Hagar, God heeft het gekerm van de jongen gehoord. Sta op, ondersteun hem, ik zal uit hem een groot volk doen groeien.

Hagar staat op en ziet dan, vlak bij, een bron. Haar ogen werden geopend, staat er.

Over wat er verder gebeurt is het verhaal uiterst kort. God beschermt de jongen, zodat hij voorspoedig opgroeit, hij wordt boogschutter, en zijn moeder zoekt een Egyptische vrouw voor hem uit.

Er zijn nog wel wat vragen bij het verhaal.

Genesis 15 t/m 22 vertelt het grote verhaal van God als spirituele verwekker van het volk Israël:

Abram, zie je de sterren? Kan je ze tellen? Zo talrijk zal je nageslacht worden.

Waarom staat in dat grote verhaal het kleine verhaal van slavin Hagar? vroegen we ons af. Natuurlijk moet in het grote verhaal duidelijk worden dat het heil van God komt, niet van de mens. Daarom wordt Sara pas zwanger als dat menselijkerwijs onmogelijk is, daarom wordt niet de eerstgeborene erfgenaam – het zijn motieven die in verschillende bijbelverhalen terugkomen. Maar is daarvoor zo'n uitgebreid verhaal over een slavin van Sara nodig?

En dan de opmerkelijke houding van God. God die Abraham beveelt de nukken van Sara op te volgen en Hagar en Ismaël de woestijn in te sturen. Bij nader inzien is dat laatste wel te verklaren:

God kiest voor de stamlijn van Isaak, niet die van Ismaël. Hij heeft Sara immers beloofd dat ze zwanger zal worden, en dan zou het raar zijn om niet haar Isaak erfgenaam te maken, maar Hagars Ismaël.

De Ismaëlieten, zeg maar de Arabieren, zijn natuurlijk niet blij met deze wending in het verhaal, maar kan je anders verwachten van een verhaal dat is geboren in de schoot van het volk Israël?

Het bijzondere van het verhaal van Hagar is dat ze gezien wordt, dat God – die haar de woestijn in stuurt - haar tegelijkertijd behoedt. Hagar blijft haar naam, zomaar een vrouw op de vlucht. Maar twee maal is er een bron van troost. Twee maal wordt ze gezien. Hagar, vrouw bij de bron. Het is een eerste verhaal over hoe God acht slaat op rechtelozen, ook op wie niet tot Zijn uitverkoren volk behoren. Misschien is dat een reden waarom het verhaal in de bijbel staat. Jij Hagar, jij mens, jij bent zo mooi; anders, want geen mens is gelijk; anders, niet meer of minder. God accepteert je zoals je bent.

Er passen wel enkele kanttekeningen bij die veronderstelling:

- Ook uit Ismaël zal ik een volk doen voortkomen, zegt God tot Abraham, *omdat ook hij een kind van je is.*
- Als Hagar en Ismaël zonder water in doodsnood in de woestijn liggen, zegt een boodschapper dat God het gekerm van de jongen gehoord heeft. Er staat niet dat hij de tranen van Hagar heeft gezien.
- En waar het God zelf is die tot Abram spreekt, doet hij dat tot Hagar alleen via een boodschapper.

Een slavin is voor God kennelijk toch iemand anders dan een aartsvader.

Dat alles wijst er op dat God vooral acht slaat op Hagar omdat haar Ismaël een zoon is van Abraham.

Abraham moet in de eerste plaats gehoord worden.

Maar in onze ogen blijft de strekking van het verhaal overeind: God slaat acht op een rechteloze.

Ons viel bij de voorbereiding nog iets op:

Het verhaal van Hagar stamt uit een ver verleden, uit een volstrekt andere cultuur dan de onze. Daarom is het verrassend en beschamend dat de behandeling van de onderklasse in onze maatschappij niet eens zó verschillend is van toen. Want de moderne slaven, de Hagars van deze tijd, zijn de arbeidsters en arbeiders in de textielateliers, in de slachthuizen, in de bouw, in de kassen, in de schoonmaakbedrijven.

Het zijn nog steeds vaak vluchtelingen, op de vlucht voor oorlog of onderdrukking of armoede.

Zonder hen zou onze samenleving niet mogelijk zijn. Er wordt gretig gebruik van hen gemaakt, maar ze worden vaak niet gezien; en ze worden afgedankt als we ze niet meer nodig hebben .

Het heidense adagium is *ieder voor zich en god voor ons allen.*

Het tegenovergestelde ervan is de joodse notie van een **GOD-IK-ZAL-ER-ZIJN**, een revolutie van menselijkheid – of moet ik zeggen Goddelijkheid. Het verhaal van Hagar is er een voorbeeld van.

Dat die notie het mag winnen.